

จักรวรรดินิยมกับอธิปไตยของชาติไทย :

กรณีศึกษาเหตุการณ์ ร.ศ. 112

Imperialism and Thailand's Sovereignty
Case Study of the Paknam Incident 1893

อมร วาณิชวิวัฒน์¹

Amorn Wanichwiwat

บทคัดย่อ

ในช่วงเวลาสองร้อยปีก่อนที่ชาติมหาอำนาจตะวันตกได้เข้ามารุกรานประเทศที่ด้อยกว่าด้วยกำลังทหาร ทำให้รัฐชาติที่ด้อยกว่าต้องยอมให้มีการเจรจาที่ไม่เป็นธรรม เกิดการลิดรอนอำนาจอธิปไตยและการยึดครองประเทศในภูมิภาคต่างๆ ของโลกเป็นอาณานิคม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่จิตใจไม่เข้าใจเหตุบังเอิญ หรือเพราะผลพวงจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมและเหตุอื่นใด แต่เกิดจากความย่ำแย่และเชื่อมั่นว่าวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอำนาจทางการทหาร จะเป็นเครื่องนำพาความยิ่งใหญ่และความมั่งคั่งมาสู่ชาติของตน และเชื่อในแนวคิดของชาร์ลส์ ดาร์วิน ว่าด้วยการอยู่รอดของผู้ที่แข็งแรงกว่า พระมหากษัตริย์ไทยนับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาต่างทรงตระหนักถึงภัยอันเกิดจากจักรวรรดินิยมเหล่านี้ ตั้งแต่จีนแพ้สงครามฝิ่นและต้องทำสนธิสัญญาที่เสียเปรียบอังกฤษนานการญี่ปุ่นถูกรัฐอเมริกาบังคับให้เปิดประเทศ พม่า อินเดีย กลายเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ขณะที่เวียดนาม เขมร ลาว เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ส่วนประเทศไทยก็มีปัญหาความสัมพันธ์

¹ ดร. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กับฝรั่งเศสที่อ้างสิทธิการครอบครองทั้งเรื่องของเขมร สิบสองจุไทย และดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง นำไปสู่วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 เหตุผลที่ไทยต้องยอมตามคำขาดของฝรั่งเศสอย่างเกือบสิ้นเชิง ก็เพราะอังกฤษปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือเพราะต้องการให้ไทยเป็นรัฐกันชนของตนกับ ฝรั่งเศส จึงไม่ต้องการบาดหมางกับฝรั่งเศส กุศโลบายของชาติไทยเพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตย ของชาติ จึงเริ่มขึ้นตั้งแต่การเตรียมการฝึกฝนผู้นำให้เรียนรู้และเข้าใจถึงแนวทางวิถีชีวิตของ สังคมตะวันตก การจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือการส่งพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปศึกษา ต่อยังประเทศมหาอำนาจต่างๆ เพื่อกลับมาวางรากฐานการปฏิรูปการปกครองของประเทศ ก่อนหน้านั้นรัชกาลที่ 4 ได้ทรงส่งราชทูตไปเจริญราชไมตรีกับประเทศอังกฤษ และรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสประเทศต่างๆ ในยุโรปเพื่อแสวงหามิตรใหม่และทำให้มหาอำนาจต่างๆ ยอมรับประเทศไทยในฐานะประเทศเอกราชมีอำนาจอธิปไตยเท่าเทียมกับสังคมนานาชาติ และผลจากการที่รัชกาลที่ 6 ทรงเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ไทยได้เรียกร้องให้ ประเทศตะวันตกทบทวนแก้ไขสนธิสัญญาที่ผูกมัดไทยทั้งในด้านอำนาจศาลกงสุลและภาษี ศุลกากร โดยเริ่มจากสหรัฐอเมริกาที่สัญญาว่าจะร่วมมือกับไทยในการยกเลิกสิทธิสภาพนอก อาณาเขตโดยไม่เรียกร้องข้อตอบแทนใดๆ นำไปสู่การเจรจากับประเทศอื่นๆ นับสิบประเทศ ให้ไทยได้มีอิสรภาพในเรื่องอำนาจทางการศาลและการภาษีอากรอย่างสมบูรณ์ในที่สุด

ปัจจุบันภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมก็ยังไม่หมดไป แต่มาในรูปของการครอบงำทาง เศรษฐกิจ การเอารัดเอาเปรียบด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งด้วยการกำหนดพิกัดอัตราภาษีหรือ การวางมาตรฐานในรูปแบบและเงื่อนไขต่างๆ เช่น ไม่ค้าขายกับประเทศที่มีปัญหาการค้ามนุษย์ การใช้แรงงานสตรีและเด็ก การปิดกั้นเสรีภาพของประชาชน หรือประเทศที่ได้อำนาจอธิปไตย มาด้วยวิธีการที่ไม่เป็นไปตามทำนองคลองธรรม ปัญหาเหล่านี้ไม่สามารถแก้ด้วยการใช้กำลัง ทหารหรือการทูต ดังที่เคยใช้ในกรณี ร.ศ. 112 แต่ต้องอาศัยการจัดระเบียบภายในประเทศ การสร้างความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของคนในชาติ และพร้อมที่จะร่วมมือกับการเปลี่ยนแปลง อย่างรู้เท่าทัน ที่มาจากการครอบงำทางเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ส่งผ่านลัทธิความเชื่อและ วัฒนธรรม ปะปนมาในรูปการให้ความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยน และข้อตกลงหรือความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐต่อรัฐหรือระหว่างรัฐในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ

คำสำคัญ : จักรวรรดินิยม อำนาจอธิปไตย ชาติไทย

Abstract

In the period of two centuries ago, many powerful western countries invaded underdeveloped countries with their militaries and lead to the force of injustice negotiation, deprivation and colonizing. This incident was neither the cause of an coincidence nor the industry revolution, but it was the conceit with the belief that science, technology, and military authority were tools bringing mightiness and wealth to one's own country as well as Charles Darwin's concept of survival of the stronger. From the King Rama IV period, all kings of Siam were aware of the threats of this imperialism. For example, the Opium War between China and Great Britain caused the disadvantageous treaty; Japan was forced to open its country by America; Myanmar and India were colonized by Great Britain while Vietnam, Cambodia and Laos were by France. In the case of Siam, there was a problem in the relationship with France regarding the right claim over the territory of Cambodia, Xishuabanna, and the left territory of Mekong River. Great Britain wanted Siam to be a buffer state while Siam did not want to have troubles with France, so Great Britain refused to assist Siam in all ways. Hence, Siam set up strategies to maintain national independence and sovereignty by instructing leaders western cultures, establishing higher educational institutions, and allowing royal family members to study in various western countries to lay the basis for government reform. Formerly, King Rama IV sent an ambassador to develop relations with Great Britain as well as King Rama V visited European countries to make friends and

enable those countries to accept Siam as an independent country with equivalent sovereignty. Furthermore, joining the World War I in the era of King Rama VI could empower the request for reviewing the treaty concerning consular court and taxation commitment beginning with the United States in the cancellation of extraterritorial rights without compensation. This was done to other western countries leading to the complete freedom.

Until now, imperialism has still been existing in forms of economic domination and taking advantages from other countries. For example, a powerful country will cease to trade with such countries having such problems of human trafficking, woman and child labour, freedom obstruction, or illegitimate state power. These cannot be solved by military power or diplomacy as in the Paknam Incident 1893, but interior organization, unity, and readiness for changes derived from the domination of technology and communication through belief and culture mixed in assistance, exchange, agreement, or interstate relationship in the world stage.

Keywords : imperialism, sovereignty, Thailand

บทนำ

นักวิชาการจำนวนหนึ่งเรียกประเทศไทยว่า “รัฐไทย” ในความหมายที่อ้างอิงตามเนื้อหาที่ถอดความมาจากคำว่า Nation State หรือบางทีมีผู้แปลว่า “รัฐไทย” ที่จะต้องครบถ้วนด้วยองค์ประกอบสำคัญทั้งประเด็นว่าด้วย อำนาจอธิปไตย ดินแดนอาณาเขตที่อยู่ในอาณัติ รวมทั้งคณะผู้บริหารประเทศ และ “พลเมือง” ซึ่งคำนี้ระยะหลังก็มีคนนำไปตีความหรือขยายความให้เป็นคำพิเศษโดยมีนัยเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่เพิ่มเติมเข้ามาอีก ซึ่งยังจำได้ดีว่าอดีตนายกรัฐมนตรีของเราท่านหนึ่งเคยปรารภ หรืออาจจะเรียกว่า “ค่อนข้างอด” นักวิชาการไทย

ทำนองว่าเก่งกาจสามารถในการประดิษฐ์ประดิษฐ์ประดอยถ้อยคำ เก่งประชดประชันมากกว่าทำการศึกษาวิจัยอะไรที่เป็นรูปธรรม

สำหรับผู้เขียนมีความพึงพอใจกับการเรียกประเทศไทยว่า “ชาติไทย” เหมือนดังที่อาจารย์มหาวิทยาลัยหรือครูบาอาจารย์จำนวนไม่น้อยนิยมให้ลูกศิษย์เรียกตนเองว่า “ครู” เหตุผลที่นิยมชมชอบ คำว่า “ชาติ” มากกว่า “รัฐชาติ” มากกว่าคำว่า “ประเทศ” ไม่มีสิ่งใดเกินเลยไปกว่าความเป็น “คำดั้งเดิม” ที่เรียกขานกันมาและส่วนตัวเชื่อว่ามีคุณสมบัติอยู่เพียงพอไม่จำเป็นต้องมีการดัดแปลงให้พิเศษไปกว่านี้

อย่างไรก็ตามยังคงมีคำเฉพาะหลายคำที่อาจจำเป็นต้องให้คำนิยามหรือกล่าวถึงเป็นพอสัณเขปเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน และมีความจำเป็นที่จะต้องเรียกขานตามที่นักวิชาการอื่นๆ เห็นพ้องและมีความเข้าใจตรงกันเป็นส่วนใหญ่ อาทิ “จักรวรรดินิยม (Imperialism)” และคำว่า “อธิปไตย (Sovereignty)” เป็นต้น ซึ่งผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้ทางด้านการเมืองการปกครองคงรับรู้ได้ถึงเนื้อหาสาระของความหมายอันแท้จริงของคำทั้งสอง โดยเฉพาะประเด็นว่าด้วยจักรวรรดินิยมยุคใหม่ที่ก่อตัวขึ้นมาคาบเกี่ยวกับช่วงเวลาที่ยังจกกันในามของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในทวีปยุโรป ด้วยความพยายามของหลายประเทศมหาอำนาจในขณะนั้นที่พยายามแผ่ขยายอิทธิพลของตนทั้งการค้า การทหารและการเมืองเข้าครอบงำประเทศที่อ่อนแอกว่าแต่ก็ถูกขัดขวางด้วยทรัพยากรและสิ่งมีค่าที่ประเทศผู้ทรงอิทธิพลเหล่านั้นมีความต้องการเข้าครอบครอง ทำให้คำว่า “จักรวรรดินิยม” กับคำว่า “อธิปไตย” เป็นสองสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน

ทั้งนี้การเริ่มต้นของการเดินทางสำรวจแสวงหาดินแดนใหม่หรือ “โลกใหม่ New World” ในห้วงเวลาสองร้อยปีก่อน การถาโถมเข้ามารุกรานประเทศที่ด้อยกว่าด้วยกำลังทหารและแสนยานุภาพของ “ชาติมหาอำนาจ” ที่เหนือกว่าอย่างเทียบไม่ติดนี้ ได้ส่งผลให้ชาติไทยที่ด้อยกว่าต้องยอมให้มีการเปิดเจรจาที่ไม่เป็นธรรม เกิดการลิดรอนอำนาจอธิปไตยโดยชาติที่มีกำลังอำนาจเหนือกว่าในภูมิภาคต่างๆ ของโลก ซึ่งปรากฏการณ์ดังว่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของชาติไทยและคนไทยทั้งหมดโดยรวมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เฉพาะอย่างยิ่ง “จุดเปลี่ยนประเทศไทยครั้งสำคัญในเหตุการณ์ ร.ศ.112 หรือบางที่เรียกกันว่า

วิกฤตการณ์ปากน้ำ” ที่คนไทยและราชนาวิไทยซึ่งร่วมกันปกป้องผืนแผ่นดินอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ด้วยความเสียสละนี้เป็นเครื่องเตือนสติถึงภัยคุกคามและอันตรายของ “จักรวรรดินิยมมหาอำนาจ” ที่ยังไม่หมดไปแม้เวลาจะผ่านมามากหลายร้อยปีก็ตาม

“จักรวรรดินิยม” เป็นความจงใจไม่ใช่เหตุบังเอิญ

Sir Rudyard Kipling นักประพันธ์ชาวอังกฤษ ได้กล่าวในบทกวีของตนเองว่า “เป็นภาระของคนผิวขาวที่ต้องเข้ามาทำให้โลกนี้ดีขึ้น (The white man’s burden)” ซึ่งหากเรารู้วิเคราะห์ถึงภาระหน้าที่ซึ่ง Kipling กล่าวไว้นั้นนอกเหนือจากการเข้าปกครองหรือยึดครองแล้ว ชาติตะวันตกยังนำพาซึ่งสิ่งที่เราเรียกกันว่า “อารยธรรมตะวันตก (Western Civilisation)” อีกด้วย

สาเหตุในมุมมองที่ว่ากรรูกคืบของ “จักรวรรดินิยม” หาได้เป็นเหตุบังเอิญหรือเกิดขึ้นเพราะผลพวงจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม การขยายเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และเรื่องอื่นใด แต่ต้องยอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นความจงใจและเป็นความตั้งใจของคนตะวันตก ดังคำกล่าวที่ปรากฏอยู่ในบทกวีของ Kipling ข้างต้น เพราะสิ่งที่คนตะวันตกได้ค้นพบจากการเดินทางสำรวจไปยังดินแดนใหม่ กระทั่งค้นพบว่า โลกใบนี้มีสัณฐานกลม เป็นการปฏิเสธความรู้ความเชื่อเดิมที่ทำลายสถาบันศาสนาของตนอย่างยิ่ง คนตะวันตกในยุคนั้น จึงเกิดความย่ำใจและเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า “วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอำนาจทางการทหาร” จะเป็นเครื่องนำพาความยิ่งใหญ่และความมั่งคั่งมาสู่ชาติของตนได้อย่างง่ายดาย

ยิ่งกว่านั้นแนวคิดการคัดเลือกสรรเผ่าพันธุ์ตามธรรมชาติดังปรากฏอยู่ในงานเขียนของนักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษที่รู้จักกันดี คือ Charles Darwin ในเรื่องว่าด้วย “การอยู่รอดของผู้มีความแข็งแรงกว่า (The survival of the fittest)” เป็นอีกหลักฐานหนึ่งในการสนับสนุนให้เห็นว่า คนตะวันตกได้มองเห็น “ความแตกต่างที่แฝงอยู่ในเผ่าพันธุ์ของมนุษย์” ที่แม้ในปัจจุบันความรู้ทางการแพทย์และประสบการณ์ตรงของผู้คนทั่วโลกก็เป็นประจักษ์พยานยืนยันตรงกันว่า “มนุษย์มีความแตกต่างกันในเชิงพันธุกรรมทั้งด้านสรีระร่างกายและภูมิปัญญา”

ผนวกเข้ากับความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยีด้านต่างๆ แบบก้าวกระโดดในช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่างยุคแห่งการปฏิวัติภูมิปัญญา (Enlightenment Age) เชื่อมต่อกับยุคแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้เป็นปัจจัยสนับสนุนแสนยานุภาพทั้งในด้านการทหารและด้านการเมืองการปกครองให้กับประเทศต่างๆ ในยุโรปขณะนั้นที่มักมีสายสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในบางราชวงศ์อาจนับได้ว่าเป็นเครือญาติกันแม้จะเป็นผู้ปกครองอยู่ในถิ่นฐานดินแดนคนละประเทศก็ตาม

บนความใกล้ชิดเช่นนี้ทำให้การส่งผ่านข้อมูลข่าวสารและการพัฒนาได้ดำเนินไปอย่างค่อนข้างราบรื่นและบนมาตรฐานที่ใกล้เคียงกัน แม้จะมีบางช่วงเวลาที่มีการศึกษาสงครามหรือความไม่สงบในของแต่ละประเทศเป็นสิ่งที่ขัดขวางอยู่บ้างก็มิได้ทำให้การพัฒนาในด้านต่างๆ ต้องสะดุดหยุดยั้งลงแต่อย่างใด

สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาติตะวันตกมีความภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในความแตกต่างของเผ่าพันธุ์ที่ตนเป็นและมองการณ์ไกลไปถึงการแข่งขันระหว่างชาติมหาอำนาจด้วยกันเพื่อเข้าครอบครองโลกทั้งโลก โดยมองถึงเป้าหมายหลักในแต่ละทวีปทั่วโลกว่าหากจะยึดครองโลกใบนี้ได้ทั้งหมดจะต้องเข้าถึงดินแดนหรือพื้นที่ใดบ้างเป็นสำคัญ เช่น การมองเห็นตะวันออกกลางเสมือนเป็นทางแยกของแหล่งวัฒนธรรม (Cultural crossroad)² ซึ่งในทวีปเอเชียนี้ “ประเทศจีน” ถือเป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญ แต่บนความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันของชาติมหาอำนาจทำให้การเข้ายึดครองดำเนินมาอย่างถ้อยถ้อยอาศัย ดังเช่น การเข้ามาทางเอเชียของอังกฤษและฝรั่งเศสที่แบ่งแยกแนวการเข้ายึดครองอย่างชัดเจน ปรากฏอยู่ในดินแดนทั้งหมดทั่วทวีปเอเชีย เป็นการถ้อยถ้อยอาศัยมุ่งรักษาผลประโยชน์ของตนเป็นหลักใหญ่

ความเปลี่ยนแปลงของโลกในเวลานั้นเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ไทยนับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่างทรงตระหนักดีถึงภัยอันเกิดจากชาติมหาอำนาจเหล่านี้ ประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ของชาติไทยถูกคุกคามและครอบงำ เช่น จีนแผ่สงครามฝิ่นและต้องทำสนธิสัญญาที่เสียเปรียบ ประเทศอังกฤษนานับการ ญีปุ่นถูกรัฐอเมริกาบังคับให้เปิดประเทศ พม่า อินเดีย กลายเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ขณะที่เวียดนาม เขมร ลาว เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส (ประสิทธิ์

รู้เรื่องรัตนกุล, 2522 : บทนำ) จึงปรากฏเป็นพระราชกุศโลบายของทั้งสองพระองค์เพื่อการธำรงรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติไทยไว้ในทุกวิถีทาง ซึ่งเชื่อว่าท่านผู้อ่านจำนวนมากจะรับทราบถึงพระมหากรุณาธิคุณของทั้งสองพระองค์ได้เป็นอย่างดีในงานเขียนอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่อย่างแพร่หลาย

ประเด็นสำคัญในการเข้ามาแสวงประโยชน์ของชาติมหาอำนาจในเอเชียอาคเนย์มองในด้านวัตถุนิยมจะพบว่า ส่งผลให้ทุกประเทศต้องมีการปรับตัวอย่างขนานใหญ่ เพราะความหมายของคำว่า “อธิปไตย (Sovereign)” เป็นเรื่องของเกียรติศักดิ์ศรีและความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ตนเอง การเข้ามาแสวงประโยชน์ของชาติมหาอำนาจได้เข้ามาพร้อมกับการรื้อขอสภาพเสถียรภาพเหนือและนอกอาณาเขตต่อประเทศที่ถูกครอบงำยึดครองอย่างมากมาย ซึ่งหลายประเทศไม่สามารถประคับประคองหรือเจรจาต่อรองได้ อันเนื่องมาจากความด้อยกว่าทั้งด้านยุทธวิธีและอำนาจต่อรองต้องกลายเป็นประเทศเมืองขึ้น ซึ่งในปัจจุบันนี้ไม่จำเป็นต้องอาศัยการแสดงการยอมรับในเชิงสัญลักษณ์เหมือนในอดีตที่มีการส่งบุคคลหรือเครื่องราชบรรณาการเป็นการแสดงออกถึงการยอมอยู่ใต้อาณัติ³ (บรรพต กำเนิดศิริ, 2548 : 26) แต่ประเทศมหาอำนาจได้ตัดสินใจเดินทางเข้ามาและกอบโกยเอาทรัพยากรและสิ่งมีค่าทั้งในเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรมไปอย่างไม่บันยะบันยังโดยอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร อำนาจทางเศรษฐกิจ และอิทธิพลทางด้านกฎหมายและบทบาทในเวทีโลกควบคู่กับการเผยแพร่กระแสความคิดวัฒนธรรมในรูปแบบที่ตนต้องการ

เมื่อคำนึงถึงระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ถือเป็นภารกิจของพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศในการปกป้องคุ้มครองอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่ดีมีสุขและเมื่ออริราชศัตรูเข้ามารุกราน จะเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์ คือ ผู้นำทัพในการเข้าต่อสู้กับข้าศึกศัตรูอย่างกล้าหาญ เช่นเดียวกับเหตุการณ์ในยุคของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปียมหาราช ที่ชาติไทยต้องเผชิญภัยคุกคามกับชาติมหาอำนาจ ได้ปรากฏหลักฐานในหนังสือของ สุวิทย์ ธีรศาสวัต (2523 : 10 - 82) ที่มีการบรรยายถึงความเสียสละและความห่วงใยพสกนิกรและชาติบ้านเมืองขององค์ พระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ที่อาจกล่าวได้ว่า บนความเชื่อของคนส่วนใหญ่

ที่มองเห็นพระเจ้าแผ่นดินเสมือน “เจ้าชีวิต” นั้น เป็นความหมายของเจ้าชีวิตที่ไม่ต้องการเอาชีวิตผู้ใดทั้งสิ้น แต่เป็นเจ้าชีวิตที่ต้องการคุ้มครองป้องกันและปิดเป่าภัยอันตรายของชาติบ้านเมืองให้พ้นไปโดยเร็วพลัน ด้วยกลไกวิธีการหลากหลายหนทางเพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติให้คงอยู่ต่อไปในฐานะผู้ทรงไว้ซึ่งอาจสูงสุดในการปกครอง (Sovereign)

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐฝรั่งเศสในช่วงวิกฤติการณ์ ร.ศ. 112 นั้น สุวิทย์ ธีรศาสวัต (2523 : 2 - 65) ได้เขียนอธิบายไว้อย่างชัดเจนถึงสภาพปัญหาและการรุกรานของประเทศมหาอำนาจอย่างฝรั่งเศส ดังนี้

“ในช่วงสามทศวรรษก่อนวิกฤติการณ์ ค.ศ. 1893 (ร.ศ. 112) มีปัญหาที่ก่อให้เกิดความไม่ราบรื่นในด้านความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสอยู่ 3 ประการ คือ 1) ปัญหาเขมรสงครามซึ่งความยิ่งใหญ่ในเขมรตลอดระยะเวลา 14 ปี ในรัชสมัยของพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเครื่องชี้ให้เห็นความสำคัญของเขมรในสายตาของไทยและญวนเป็นอย่างดี ฝรั่งเศสเห็นความสำคัญของเขมรเพราะแม่น้ำโขงไหลผ่าน หวังว่าแม่น้ำสายนี้จะนำฝรั่งเศสไปสู่ประเทศจีนในเขตยูนนานที่คาดว่าจะเป็ตลาดการค้าที่สำคัญ ประการต่อมา การประมงทำให้เขมรมีความสำคัญในทางเศรษฐกิจ และเขมรจะมีส่วนส่งเสริมความเจริญของญวนที่ตกเป็นของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2405 นายพลเรือ ลากรองดิแอร์ (de la Grandiere) เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญใช้วิธีบีบบังคับให้องค์ันโรตม เจ้าผู้ปกครองเขมรแข่งขันกับไทยและยอมลงพระนามในสัญญาที่ทำให้เขมรเข้าไปอยู่ในอาณัติของฝรั่งเศส 2) ปัญหาสิบสองจุไทย ดร.เนียส (Dr Neis) และนายปาวี (A. Pavie) เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการอ้างกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนสิบสองจุไทย ซึ่งไทยมอบหมายให้เมืองหลวงพระบางรับอำนาจปกครองหัวเมืองเล็กในดินแดนที่เรียกว่าสิบสองจุไทย หัวพันห้าทั้งหก หัวเมืองพวน โดยถือเอาการยึดครองดินแดนลาว ญวนและแผนที่ซึ่งไม่เรียบร้อยชัดเจนเป็นเครื่องตอรอง กระทั่งพระยาสุรศักดิ์มนตรีผู้ควบคุมกองทัพไทยต้องยอมลงนามในสัญญา 9 ข้อ ในปี ค.ศ. 1888 3) ปัญหาฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง นายปาวี ซึ่งเป็นกงสุลและราชทูตของฝรั่งเศสประจำประเทศไทย เป็นผู้มืบทบาทในการนำวิธีเดียวกันที่เคยใช้ได้ผลในการผนวกดินแดนสิบสองจุไทยมาใช้อีกครั้ง ทั้งการอ้างปักปันเขตแดนและความไม่ชัดเจนของแผนที่พร้อมทั้งใช้กำลังทหารเข้าข่มขู่ กระทั่งนำไปสู่การเผชิญหน้าในเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ที่มี

การปะทะกันบริเวณปากน้ำหรือบริเวณป้อมพระจุลจอมเกล้า ที่แม้จะมีการปะทะกันอย่างหนัก แต่ด้วยแสนยานุภาพที่เหนือกว่าทำให้ฝรั่งเศสเข้ายึดครองดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมด ที่เคยอยู่ในความครอบครองของไทย และยังวางกำลังทหารไว้ที่จันทบุรีเสมือนเป็นการยืนยันว่าพร้อมจะรุกรานไทยทุกเมื่ออีกเป็นเวลานานเกือบ 15 ปีเต็ม”

ยิ่งกว่านั้น สุวิทย์ ธีรศาสน์ (2523 : 40 - 41) ยังได้กล่าวถึง เหตุผลที่ทำให้ไทยต้องยอมตามคำขาดของฝรั่งเศสอย่างเกือบสิ้นเชิง ก็เพราะมหามิตรอย่างประเทศอังกฤษปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือประเทศไทยแทบทุกครั้งที่การร้องขอ โดยอ้างว่าเหตุที่อังกฤษใช้นโยบาย “ญาติติ” กับไทยก็เพราะอังกฤษต้องการเอาใจไทยเพื่อให้ไทยเป็นรัฐกันชน (Buffer State) ระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส (สุวิทย์ ธีรศาสน์, 2523 : 40 - 41) ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าการที่อังกฤษไม่ประสงค์จะมีเรื่องบาดหมางกับฝรั่งเศสก็เพราะความกังวลใจที่ไม่ต้องการเปิดศึกโดยตรงกับฝรั่งเศส ที่เพิ่งมีการเปลี่ยนแปลงประเทศจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบสาธารณรัฐ ทำให้การเจรจาและการมีสัมพันธ์ในระหว่างราชวงศ์เช่นเคยมีมาในอดีตนั้น ได้ยุติลง อีกทั้งในขณะนั้นต้องยอมรับว่าฝรั่งเศสเองเป็นประเทศที่มีแสนยานุภาพไม่แพ้กัน และการต่อสู้กับฝรั่งเศส อาจส่งผลให้ผลประโยชน์ของอังกฤษที่มีประเทศฝรั่งเศสครอบครองอยู่ใกล้ขีดดินแดนในปกครองของอังกฤษจะได้รับผลกระทบตามมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นเมืองขึ้นในทวีปอาฟริกา และดินแดนในแถบเอเชียอาคเนย์ที่อังกฤษได้ยึดครองอินเดียและพม่าอยู่ก่อนหน้านี้

กุศโลบายของชาติไทยเพื่อเอกราชและอำนาจอธิปไตยของชาติ

ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า ประเทศมหาอำนาจทั่วทั้งยุโรปที่ประสงค์จะเข้ามายึดครองประเทศต่างๆ ทั่วโลก ได้เตรียมการในเรื่องดังกล่าวมาเป็นอย่างดี ดังได้กล่าวถึงแล้วในส่วนต้นของบทความ ในหลายประเทศยังมีการเตรียมการฝึกฝนผู้นำของตนให้เรียนรู้และเข้าใจถึงแนวทางวิถีชีวิตของคนในสังคมอื่น รวมทั้งเตรียมความพร้อมผู้นำของตนในประเทศราชและเมืองขึ้น ด้วยการจัดตั้งสถาบันการศึกษาอบรมที่เลื่องชื่อหลายต่อหลายแห่ง อย่างเช่นในกรณีของประเทศอังกฤษ ถือได้ว่า มหาวิทยาลัยเก่าแก่ เช่น มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด (University

of Oxford) คือ แหล่งศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่จัดการศึกษาอบรมบุคคลผู้มีความประสงค์จะเป็นผู้นำในอนาคตโดยแท้ ยกตัวอย่างภายหลังจากประสบการณ์ของการเข้ายึดครองดินแดนต่างๆ ทำให้เริ่มเห็นความสำคัญของปรับปรุงองค์ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองให้เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน โดยเริ่มในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เช่น หลักสูตร PPE (Philosophy Political Science and Economics)⁴ เป็นการรวบรวมเอาเนื้อหาความรู้ที่สำคัญสำหรับผู้นำที่เคยมีการเรียนการสอนกระจายกระจัดกระจายในสาขาวิชาต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน ถือได้ว่าเป็นอีกสาขาวิชาสำคัญที่ผู้นำของโลกจำเป็นต้องทราบและมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้

ทางด้านประเทศฝรั่งเศส คู่กรณีกับชาติไทยของเรานั้นก็มีสถาบันการศึกษาชั้นสูง เช่น ENA : Ecole Nationale d' Administration (เอกอ นาชาแนล เดอ แอดมินิสตราซอรัม) ที่ทำให้การศึกษอบรมแก่บรรดาบุคคลผู้มีความประสงค์จะรับใช้ราชการบ้านเมืองที่มีโอกาสจะเลื่อนขั้นขึ้นเป็นผู้นำชั้นสูงในอนาคตได้ (The Training of Tomorrow's Decision-Makers in the Government)⁵ แม้จะเพิ่งตั้งขึ้นมาในสมัยของประธานาธิบดี Charles de Gaulle (ชาร์ล เดอ กอ) ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง แต่เป็นการสะท้อนภาพของการให้ความสำคัญกับการสร้างผู้นำเพื่อความรู้รอบรู้รอบด้านในการบริหารราชการแผ่นดิน คล้ายๆ กับแนวคิดของมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ขณะเดียวกันก็ยังมีสถาบันการศึกษาที่ชื่อ สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (the Ecole francaise d'Extreme-Orient-EFEO) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 2443 ภายใต้วามร่วมมือระหว่างศูนย์ตะวันออกศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันวิชาการของฝรั่งเศส Belles-Lettres และรัฐบาลอาณานิคมในอินโดจีน (หรือรัฐบาลฝรั่งเศส) ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของบรรดานักวิชาการ รวมทั้งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ศึกษาด้านภาษาศาสตร์ และศึกษาด้านประวัติศาสตร์อารยธรรมในเอเชีย ตั้งแต่อินเดีย ถึงญี่ปุ่น โดยผลงานที่สร้างชื่อให้กับสำนักฝรั่งเศสก็มีตั้งแต่การศึกษาศิลาจารึกที่พบในประเทศไทย กัมพูชา และลาว จนสามารถลำดับกษัตริย์ขอมทั้งสมัยก่อนเมืองพระนครและสมัยเมืองพระนครได้ดีกว่าผู้อื่น หรือแม้แต่ข้อมูลทางด้านชาติพันธุ์บางอย่างก็มีบันทึกไว้อย่างละเอียด⁶ ปัจจุบันสำนักดังกล่าวในประเทศไทยมีสำนักงานอยู่สองแห่ง คือ ที่เชียงใหม่ (ผู้รับผิดชอบ นายหลุยส์ กาโบด) และที่ศูนย์มานุษยวิทยาสลรินธร กรุงเทพฯ ซึ่งเปิดทำการ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 (ผู้รับผิดชอบ นายพรองษ์ ลาจิรัตน์)⁷ นี่คือ ตัวอย่างของชาติมหาอำนาจในการเตรียมความพร้อมเพื่อสร้างคนสร้างโอกาส และเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของบุคลากรชั้นนำของตนเองในการดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของชาติตน ทำให้ประเทศเองมีการตื่นตัวในภัยคุกคามของชาติตะวันตก โดยเฉพาะภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาบาวริง (Bowring Treaty) เมื่อปี พ.ศ. 2398 ซึ่ง เพ็ญศรี ด้ก (2527 : 7 – 8) ได้กล่าวไว้ในข้อเขียนของตนว่า “การทำสนธิสัญญากับอังกฤษในครั้งนั้นถือว่าเป็นก้าวสำคัญในการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของไทย จากการดำเนินนโยบายอย่างระแวงระวัง มาเป็นนโยบายให้ความร่วมมือกับประเทศเหล่านั้นมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงแสดงความหวาดหวั่นในการติดต่อกับอังกฤษและชาติอื่นๆ ทรงพยายามติดต่อบนพื้นฐานของความเสมอภาค จะเห็นได้จากการโปรดแต่งตั้งพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เป็นราชทูตไปเฝ้าสมเด็จพระนางวิกตอเรียที่กรุงลอนดอน ใน พ.ศ. 2400 (ค.ศ. 1857) เพื่อเป็นการตอบแทนที่สมเด็จพระราชินีอังกฤษโปรดให้ส่ง เซอร์ จอห์น บาวริง เป็นอัครราชทูตมาจากราชสำนักของอังกฤษโดยตรง มิใช่ในนามของผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียหรือเป็นทูตที่รัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษส่งมาดังเช่นทูตอังกฤษคนก่อนๆ ส่วนกับฝรั่งเศสก็เช่นกัน พระองค์ทรงโปรดให้พระยาตรีภพพัฒน์ (แพ บุนนาค) เป็นราชทูต ไปเข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 แห่งฝรั่งเศส” การเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรับมือภัยคุกคามของต่างชาติปรากฏอย่างชัดเจนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงส่งพระราชโอรส รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปศึกษาต่อยังประเทศมหาอำนาจสำคัญ อาทิ ประเทศอังกฤษ เยอรมันนี และรัสเซีย เพื่อกลับมาวางรากฐานแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ ทั้งในส่วนราชการพลเรือนและกองทัพอย่างขนานใหญ่ ถือเป็นแนวคิดในการวางรากฐานการปฏิรูปการเมืองการปกครองของประเทศอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน

อย่างไรก็ตามผลกระทบจากเหตุการณ์ ร.ศ. 112 และปัญญาต่างๆ ที่ติดตามมาทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า การใช้นโยบายผูกมิตรกับอังกฤษและนโยบายการผ่อนปรนกับประเทศฝรั่งเศสไม่ได้ผลเท่าที่ควร นอกจากนั้น อังกฤษและฝรั่งเศสร่วมมือทำความตกลงเพื่อสถาปนาไทยให้เป็นรัฐกันชน (buffer state) ในปี พ.ศ.

2438 โดยไทยไม่มีส่วนรู้เห็นดังกล่าว รัชกาลที่ 5 จึงทรงตระหนักว่า เพื่อความอยู่รอดและเพื่อเกียรติภูมิของประเทศไทย จำเป็นต้องปรับนโยบายต่างประเทศด้วยการทำให้ประเทศไทยเป็นที่รู้จักของนานาประเทศและเป็นที่รับรองในวงการระหว่างประเทศมากขึ้น ดังนั้น จึงควรแสวงหามิตรใหม่เพิ่มเติมจึงตัดสินพระทัยเสด็จประพาสต่างประเทศในยุโรป เพื่อให้มหาอำนาจต่างๆ ยอมรับประเทศไทยในฐานะประเทศเอกราชมีอำนาจอธิปไตยเท่าเทียมกับประเทศอื่นๆ ในสังคมนานาชาติ (เพ็ญศรี ติก, 2527 : 73 - 74)

การแผ่อิทธิพลและการใช้อำนาจในการครอบงำประเทศที่อ่อนแอกว่าของชาติมหาอำนาจเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องมากระทั่งเข้าสู่วิกฤตการณ์สงครามโลกครั้งที่ 1 โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นผลประโยชน์ที่ไทยจะได้รับในการเข้าร่วมกับกลุ่มพันธมิตรเพื่อจะได้เรียกร้องสิทธิต่างๆ ที่ถูกชาติมหาอำนาจใช้กำลังบีบบังคับเอาไป ซึ่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง ประเทศไทยได้เข้าร่วมการประชุมสันติภาพที่พระราชวังแวร์ซายส์ ผู้แทนประเทศไทย คือ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากร อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ และพระยาพิพัฒน์โกษา อัครราชทูตไทยประจำกรุงโรม ได้แถลงถึงความไม่เป็นธรรมที่ไทยได้รับจากสนธิสัญญาไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือที่ทำไว้กับประเทศต่างๆ และได้เรียกร้องให้ประเทศตะวันตกทบทวนแก้ไขสนธิสัญญาดังกล่าวที่ผูกมัดไทยทั้งในด้านอำนาจอศาลกงสุลและภาษีศุลกากร อันเป็นนโยบายหลักในด้านการต่างประเทศของไทยตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ประธานาธิบดีวู้ดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) สัญญาว่าจะร่วมมือกับไทยในการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตโดยไม่เรียกร้องข้อตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเห็นแก่ความยุติธรรม (Frank, 1965 : 115)

คำกล่าวที่ว่า “สหรัฐอเมริกา คือ มหามิตร” ในทัศนะคติของผู้เขียนเห็นว่า น่าจะมีที่มาจากสนธิสัญญาไทย - อเมริกัน ฉบับ พ.ศ. 2463 ดังที่ เพ็ญศรี ติก ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า “นับเป็นครั้งแรกที่ไทยได้รับอิสรภาพในด้านภาษีศุลกากร และมีอำนาจในทางศาลเหนือคนต่างชาติโดยไม่ต้องเสียสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการตอบแทน นับว่าสหรัฐอเมริกาได้ตกลงเซ็นสนธิสัญญานับนี้ด้วยความหวังดีและเห็นใจประเทศไทย” (Frank, 1965 : 117) ถึงกระนั้นนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมาหาได้เป็นไปในลักษณะที่คนไทยพากัน

ขึ้นชมเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลกแปรเปลี่ยนไป ดังกรณีตัวอย่างในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการภายในของหลายประเทศ เพื่อปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของคนในบังคับและของชาติอเมริกันดังที่สามารถเรียนรู้และรับทราบจากข้อมูลข่าวสารที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ประเทศไทยได้ใช้ความเป็นมิตรกับชาติมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาในการดำเนินนโยบายทางการทูต เพื่อความอยู่รอดและอำนาจอธิปไตยของประเทศอย่างได้ผล ดังกรณีของการทำสนธิสัญญาแบบเสมอภาคใน พ.ศ. 2478 โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์และ ดร.ฟรานซิส บีแซร์ อดีตอาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ กระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น “พระยาภักดีปกิมาภิรมย์” และในระยะเวลาไล่เลี่ยกันประเทศไทยก็ได้ติดต่อขอทำสัญญาใหม่กับประเทศอื่นๆ เพื่อประเทศไทยจะได้มีอิสรภาพในเรื่องอำนาจทางการศาลและการพาณิชย์อย่างสมบูรณ์ดังตัวอย่างที่ปรากฏในเอกสารของ “กรมสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ (กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย) กล่าวคือ

ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับสวิตเซอร์แลนด์	เมื่อ 4 พฤศจิกายน 2480
ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับเบลเยียม	เมื่อ 5 พฤศจิกายน 2480
ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับสวีเดน	เมื่อ 5 พฤศจิกายน 2480
ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับเดนมาร์ก	เมื่อ 5 พฤศจิกายน 2480
ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับนอร์เวย์	เมื่อ 15 พฤศจิกายน 2480
ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับอังกฤษ	เมื่อ 23 พฤศจิกายน 2480
ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับอิตาลี	เมื่อ 3 ธันวาคม 2480
ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับฝรั่งเศส	เมื่อ 7 ธันวาคม 2480
ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับญี่ปุ่น	เมื่อ 8 ธันวาคม 2480
ไทยลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคกับเยอรมันนี	เมื่อ 30 ธันวาคม 2480

ทั้งนี้ เพ็ญศรี ดูก (2527) ได้กล่าวถึง มีบทบาทในการดำเนินนโยบายเพื่ออำนาจอธิปไตยของไทยในด้านการศาลและภาชีศุสการที่มีว่า นอกจากพระมหากษัตริย์ไทยโดยเฉพาะ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ 2 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จพระกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการทรงมีส่วนสำคัญยิ่งในการดำเนินนโยบายต่างประเทศกระทั่งบรรลุผลทำให้ประเทศไทยได้รับอำนาจอธิปไตยในด้านการศาลและอรรถาภิธานศาลการในที่สุด (Frank, 1965 : 126)

เรื่องควรคิดคำนึง (food for thought) ลัทธิจักรวรรดินิยมยังไม่หมดไป: ยังคงเป็นภัยคุกคามอริปไตยของชาติ

ในวันนี้ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองทั้งภายในและระหว่างประเทศที่ชาติไทยของเรากำลังเผชิญอยู่นั้นหาได้เป็นสิ่งที่จะมองข้ามแบบไม่ใส่ใจใยดี หรือจะปล่อยให้เวลาเป็นเครื่องเยียวยาบรรเทาปัญหาได้ เพราะภัยที่กำลังคุกคามประเทศไทยอยู่นั้นผู้เขียนเชื่อเช่นเดียวกับบุคคลจำนวนมากที่เห็นว่า “เป็นภัยของการคุกคามในลักษณะคล้ายคลึงกับลัทธิจักรวรรดินิยมในอดีต” แต่ได้แปลงรูปโฉมเข้ามาในรูปแบบใหม่ กำลังเข้ามาคุกคามความกินดีอยู่ดีและอำนาจอธิปไตยของไทยไม่แตกต่างมากนักเมื่อเทียบกับในกรณีเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ดังได้กล่าวถึงมาในตอนต้น

รูปแบบที่เคยใช้วิธีสู้รบในอดีต ได้แปรเปลี่ยนไปอย่างคาดไม่ถึงจากการใช้ “อาวุธ” ที่มีอำนาจทำลายล้างสูงเข้ามาแสดงอำนาจยึดครองกลายเป็นการเข้ามาของ “กระแสวัฒนธรรม ความเชื่อ และระบอบเศรษฐกิจที่ถูกกำหนดขึ้นโดยชาติมหาอำนาจเพียงไม่กี่ประเทศ” ดังที่ปรากฏให้เห็นได้ทุกครั้งในการประชุมสุดยอดผู้นำชาติมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ เช่น G 8 (จีแปด หรือ จีแปด)^๑ สายตาสื่อมวลชนด้านเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศแทบทุกคู่ทั่วโลกต่างจับตามองถึงสิ่งที่ชาติมหาอำนาจเหล่านั้นครุ่นคิด และมักนำเสนอออกมาเป็นแนวนโยบายแบบหลวมๆ ร่วมกันภายหลังการประชุม แม้ในทางปฏิบัติแนวนโยบายหรือความคิดเห็นต่างๆ ในการประชุมจะไม่มีข้อบังคับผูกมัดให้บรรดาประเทศสมาชิกต้องมีภาระผูกพันในการปฏิบัติ

ตามอย่างเคร่งครัด แต่ในทางสังคมโลกย่อมเปรียบได้กับการแสดงสัตยาบันต่อข้อตกลงที่จะร่วมกันรับผิดชอบแก้ไขปัญหาของโลก

แต่เท่าที่ผ่านมาว่าสังเกตว่า รูปแบบการดำเนินการจัดการประชุมสุดยอดผู้นำของประเทศมหาอำนาจและประเทศที่ถูกเชื้อเชิญเข้าไปในฐานะผู้ร่วมการประชุมหรือสังเกตการณ์ไม่ต่างกับภาพโฆษณาชวนเชื่อในอดีต รวมถึงภาพล้อเลียนของสิ่งพิมพ์ในยุโรปช่วงเวลาที่ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังเฟื่องฟู โดยเฉพาะภาพเขียนที่ผู้วาดได้จินตนาการถึงการนั่งร่วมโต๊ะอาหารของชาติมหาอำนาจขณะกำลังตัดแบ่งชิ้นเค้กซึ่งเป็นรูปลูกโลกใบนี้

ขณะเดียวกันประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศที่ใคร่ขอเรียกว่า เป็นกลุ่มประเทศที่ “พึ่งพาทางเศรษฐกิจกับประเทศมหาอำนาจ” ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วยนั้น แม้จะริเริ่มรวมตัวกันเป็นหนึ่งเดียวเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับประเทศมหาอำนาจ แต่ในโลกแห่งความเป็นจริงประเทศต่างๆ เหล่านั้นไม่อาจหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์เชิงทวิภาคีกับชาติมหาอำนาจได้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่เป็นประเด็นเฉพาะของตนและมักถูกชาติมหาอำนาจเอารัดเอาเปรียบหลากหลายรูปแบบวิธีการ ทั้งด้วยการกำหนดกติกาอัตราภาษีหรือการวางมาตรฐานในรูปแบบเงื่อนไขต่างๆ ที่บางอย่างจะเป็นผลดีต่อส่วนรวม เช่น การไม่คบค้ากับบางประเทศเพื่อป้องกันการค้ามนุษย์ การใช้แรงงานเด็กและสตรี หรือกระทั่งประเทศที่ปิดกั้นเสรีภาพของประชาชนมีวิธีการได้มาซึ่งอำนาจรัฐที่ไม่เป็นไปตามทำนองคลองธรรม แต่ในอีกหลายกรณีเป็นเรื่องของการวางหลักเกณฑ์เพื่อครอบงำและบีบบังคับเช่นเดียวกับที่ประเทศต่างๆ เคยถูกชาติมหาอำนาจดำเนินการดังปรากฏในสนธิสัญญาหลายฉบับที่ประเทศไทยเองเคยทำกับชาติมหาอำนาจหลายประเทศก่อนจะได้รับการยกเลิกและได้คืนมา ซึ่งอำนาจอธิปไตยอย่างเต็มรูปแบบในเวลาต่อมา

พระไพศาล วิสาโล (ไกรฤกษ์ นานา, 2553 : 293) ได้กล่าวว่า “การเคลื่อนย้ายถ่ายเทเงินทุน ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี (หรือแม้แต่ผู้คน) ได้อย่างเสรี ชนิดไม่มีพรมแดนขวางกั้น โดยที่รัฐบาลมีอำนาจน้อยมากในการควบคุมหรือขวางกั้น (ทั้งโดยกฎหมายและในทางปฏิบัติ) โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลจำต้องออกกฎหมาย 11 ฉบับ ตามข้อตกลงกับ ไอเอ็มเอฟ ซึ่งเป็นเสมือน

การละเมิดอธิปไตยของไทย ทำให้เห็นได้ชัดว่าอธิปไตยของประเทศนับวันจะมีความหมายน้อยลงในยุคโลกาภิวัตน์

อธิปไตยเป็นปัจจัยหนึ่งในการกำหนดความเป็นชาติ เมื่อแนวคิดเกี่ยวกับอธิปไตยเปลี่ยนไป แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติย่อมแปรเปลี่ยนไปด้วย ใช่แต่เท่านั้นการแตกตัวเป็นสังคมที่หลากหลายจากกระแสโลกาภิวัตน์ยังทำให้ผู้คนมีความคิดที่หลากหลายในประเด็นต่างๆ ไม่เว้นแม้กระทั่งเรื่องความเป็นไทยด้วย นับวันคนไทยจะมีจุดร่วมน้อยลงเกี่ยวกับความเป็นคนไทย คนจำนวนมากเห็นว่าเป็นไทยได้โดยไม่จำเป็นต้องพูดไทย กินของไทย นิยมไทยก็ได้ แม้แต่สินค้าไทยแต่ชื่อเป็นฝรั่งหรือจีนก็มีจำนวนมาก โดยอาจผลิตจากคนลาว คนเขมรหรือจากโรงงานของคนจีน คนไต้หวันก็ได้ ทำให้เกิดคำถามว่าการจัดสัญชาติให้แก่สินค้าว่าเป็นไทยหรือต่างชาติยังเป็นไปได้หรือควรกระทำอยู่หรือ ในทำนองเดียวกันสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมแห่งชาติ ผลประโยชน์แห่งชาติ ถูกตั้งคำถามมากขึ้นว่ามีจริงหรือ

เมื่อร้อยปีก่อนภัยร้ายแรงมาจากภายนอก จึงทำให้คนไทยสามัคคีกันได้ง่าย แต่ในปัจจุบันภัยสำคัญนั้นอยู่ในใจกลางประเทศ ซึ่งทำให้เกิดความแตกแยกไร้ฉันทานกัน ในสภาพเช่นนี้การเรียกร้องให้ผู้คนสามัคคีกันจึงมีความหมายน้อยมาก トラบไต่ที่ยังมิได้จัดการกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้ผู้คนแบ่งแยกหรือขัดแย้งกัน

การจัดภัยดังกล่าวมีอาจเกิดขึ้นได้ด้วยใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (ดังสมัยรัชการที่ 5 ทรงนำพาสยามฝ่าพินวิฤต ร.ศ. 112 ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์ร่วมกับเสนาบดีคู่พระทัย) แต่จะต้องเกิดด้วยการร่วมแรงร่วมใจของคนทั้งชาติ ที่ตระหนักถึงความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงและเห็นชัดว่าความเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ตนอย่างไรบ้าง กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ตระหนักถึงความเป็นหุ้นส่วนของประเทศ”

อนุสนธิในข้อคิดเห็นของ พระไพศาล วิศาล ทำให้ต้องพิจารณาถึงความขัดแย้งภายในประเทศที่ยังคงมีการแบ่งแยกแตกความสามัคคีเป็นกลุ่มพวกตามลัทธิความเชื่อซึ่งต่างอ้าง “ผลประโยชน์ชาติ” แต่มีความน่าสนใจดังที่พระไพศาลฯ ได้กล่าวไว้ว่า แท้จริง “ผลประโยชน์ชาติ” ดังที่มักอ้างกันนั้นมีอยู่จริงหรือไม่ หรือในทัศนะคติผู้เขียนใคร่ขอตีความสิ่งที่พระไพศาลฯ กล่าวถึง คือ “มีการนำเอาเรื่องผลประโยชน์ชาติแอบแฝงไว้ด้วยเรื่องส่วนตัว

หรือเรื่องทางการเมืองหรือไม่” บนความแตกแยกสามัคคีที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศ ในหลายพื้นที่นั้น เป็นช่องโอกาสที่ผู้ไม่หวังดีสามารถเข้ามาแทรกซึมบ่อนทำลายอำนาจอธิปไตยของชาติได้ไม่ยาก รัฐบาลไม่ควรมองว่าความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ที่ลุ่่มเสี่ยงต่อการทำลายอำนาจอธิปไตยของชาติจะจบลงได้หรือแก้ไขได้ด้วยเงินเพียงอย่างเดียว เพราะเงินได้ถูกใช้ไปอย่างขาดทิศทาง นำไปสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ที่ขาดการศึกษาความเชื่อทางวัฒนธรรม ทำการรณรงค์โดยขาดการศึกษาความต้องการที่แท้จริงของคนในพื้นที่

นอกจากนี้การแก้ปัญหาโดยขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่รอบด้านย่อมเหมือน ภาพิตไทยที่มักเปรียบเทียบว่า “ตาบอดคลำช้าง” ในฐานะที่เคยเป็นที่ปรึกษาอนุกรรมการ วิสามัญด้านการอำนวยความสะดวกของสภาผู้แทนราษฎร และยังมีส่วนในการร่วมจัดทำ รายงานการศึกษาปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งผลการศึกษาวิจัยและข้อมูลที่ได้รับมาจากการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิร่วมให้ข้อมูลพบว่า “ความรุนแรงต่างๆ หรือความไม่สงบของพื้นที่ชายแดนใต้” ไม่สามารถแก้ไขด้วยการถมเม็ดเงินเป็นจำนวนมากลงไปแต่เพียงประการเดียว

เมื่อไม่นานมานี้ได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสวิถีการแก้ปัญหาหลายเรื่องของทั้งกองทัพ และฝ่ายความมั่นคงที่เข้าไปผลักดันการเกษตรแผนใหม่ ได้ไปเยี่ยมชมการจัดการศึกษาเอกชนของคนในท้องถิ่นอย่างที่เราเรียกว่าโรงเรียน “ปอเนาะห์” รวมทั้งได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของคนไทยมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ก็พบว่า ความไว้วางใจและการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน คือ ปัญหาหลัก ถึงจะมีข้าราชการส่วนกลางและมีคนนอกพื้นที่เข้าไปพักอาศัยอยู่ร่วมกับคนในพื้นที่ แต่เหมือนกับต่างคนต่างอยู่ คล้ายกับการที่ประเทศอิสราเอลแก้ปัญหาเรื่องดินแดนที่ตนยึดครอง โดยการส่งคนของตนเองเข้าไปแทรกซึมอยู่ร่วมกับคนในพื้นที่ เพื่อหวังการกลืนกินเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แต่ยังคงมีการเข่นฆ่าประทุรร้ายต่อชีวิตของกันและกันอย่างต่อเนื่อง

เนื่องด้วยสิ่งที่ปรากฏเป็นปัญหาหลักของสามจังหวัดทางชายแดนตอนใต้ นั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดหรือการยึดมั่นในชาติศาสนาและเผ่าพันธุ์เป็นสำคัญ ปัญหาในสามจังหวัดภาคใต้ซึ่งสะท้อนให้เห็นอีกมุมหนึ่งของความแตกแยกภายในชาติและ

มีผลกระทบต่ออำนาจอธิปไตยของชาติเป็นอย่างยิ่งนั้น ผู้เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหารบชาติว่ามีความสลับซับซ้อน แต่นิยามคำว่า “สลับซับซ้อน” ของผู้เขียนเห็นว่าเป็นผลของ “ความสับสนในข้อเท็จจริง เป็นการทักท้วงเอาเอง” หรือคนจำนวนไม่น้อยรวมทั้งสื่อมวลชนหลายแขนงยังคงเชื่ออยู่ว่าเป็นความซับซ้อนเพียงเพราะว่ามีคนที่ต้องการให้เหตุการณ์สงบลง เพื่อเหตุผลใจพิเศษบางอย่าง

กระทั่งเชื่อกันว่า ปัญหาสามจังหวัดภาคใต้แม้จะไม่เด่นชัดว่าเป็นการคุกคามโดยตรงของลัทธิจักรวรรดินิยม แต่เป็นสภาพของการเรียกร้องแบ่งแยกดินแดนที่เห็นอยู่ว่าเป็นเรื่องของเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ และมีข้อมูลที่เชื่อถือได้ว่าในบางส่วนได้รับการสนับสนุนในการเคลื่อนไหวดำเนินกิจกรรมทั้งการเมืองและยุทธวิธีจาก “ภายนอก” หรือต่างชาติ หรือแม้กระทั่งอาศัยการก่อความไม่สงบภายในประเทศ เป็นการโต้ตอบชาติมหาอำนาจที่ประเทศของเราคบค้าเป็นมิตรด้วย เพราะประเทศมหาอำนาจนั้นอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับผู้หวังบ่อนทำลายความมั่นคงและอธิปไตยของชาติจึงทำให้ความเป็นจักรวรรดินิยมในยุคปัจจุบันกลายเป็นเรื่องของการรุกคืบเข้ามา โดยการอ้างถึงความเป็นเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เดียวกัน ศาสนา ความเชื่อเดียวกัน มิได้มองในเรื่องของความเป็น “รัฐชาติ” รัฐใดรัฐหนึ่งที่มีมุ่งแผ่ขยายอาณาจักรเพื่อแสวงหาประโยชน์ต่างๆ เช่นในอดีตแต่เพียงประการเดียว

สรุป

กล่าวโดยสรุป อุทาหรณ์ในกรณีของวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 หรือบ้างก็มีผู้เรียกว่า “วิกฤตการณ์ปากน้ำ” นั้น เป็นบทเรียนที่เป็นเครื่องเตือนใจคนไทยทั้งชาติให้หันหน้าปรองดองรู้จักสามัคคี เพื่อรับมือกับการแผ่ขยายอิทธิพลและการเข้าครอบงำชาติที่อ่อนแอกว่าของเหล่าประเทศมหาอำนาจในอดีต แม้เวลาจะเปลี่ยนผ่านไปแต่ภัยคุกคามเหล่านั้นหาได้หมดไปเพียงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการให้ผสมกลมกลืนกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ในยุคปัจจุบันที่มีความทันสมัยทั้งเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ส่งผ่านทั้งข้อมูลข่าวสาร ลัทธิความเชื่อ และวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ชัดเจน ปะปนแอบแฝงมาในรูปแบบการให้ความช่วยเหลือบ้าง การแลกเปลี่ยนกันบ้างซึ่งเป็นการดำเนินการได้อย่างแนบเนียนบน

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐหรือระหว่างรัฐในฐานะตัวแสดงหนึ่งบนเวทีการเมืองระหว่างประเทศ

สิ่งสำคัญที่สุด คือ “ภูมิคุ้มกันหรือการเตรียมความพร้อม” ของคนในชาติให้ “รู้เท่าทัน” และ “มีความสามารถในการปรับตัว” เพื่อรับมือกับภัยคุกคามต่ออำนาจอธิปไตยของชาติได้อย่างทั่วถึง ไม่แตกแยกแบ่งฝักฝ่ายทำลายความสามัคคี คือ คำตอบสำคัญที่จะมีส่วนช่วยให้ภัยคุกคามต่ออำนาจอธิปไตยทั้งในเรื่องการแบ่งแยกดินแดน การกลืนกินอัตลักษณ์ของความเป็นชาติและการใช้ “กฎหมาย” หรือ “ข้อตกลงระหว่างกัน” ในหมู่ประเทศมหาอำนาจในการใช้เป็นเครื่องมือคุกคามสิทธิประโยชน์และความมั่นคงของชาติที่มีศักยภาพด้อยกว่าจะกระทำไม่ได้โดยง่ายอีกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ไกรฤกษ์ นานา. (2553) “สมุดภาพเหตุการณ์ ร.ศ. 112”. กรุงเทพฯ : ทวีวัฒนาการพิมพ์.

บรรพต กำเนิดศิริ. (2548). “ประวัติศาสตร์การทูตยุโรปตั้งแต่ยุคโบราณถึงยุคฟื้นฟู

ศิลปวิทยาการ: การถ่ายทอดประเพณีทางการทูต”. กรุงเทพฯ : ภูสายแดด.

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล. (2522). “ผลกระทบของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดทางการ

เมืองไทยช่วง พ.ศ. 2367 - 2454”. กรุงเทพฯ : ทาสีโก.

เพ็ญศรี ติก. (2527). “การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย”. กรุงเทพฯ :

เจ้าพระยาการพิมพ์.

สุวิทย์ ธีรสาสวัต. (2523). “ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ. 112-126”. กรุงเทพฯ : แสงรุ่ง

การพิมพ์.

ข้อมูลเพิ่มเติม

- ¹ ชื่อเรื่อง ปรับปรุงเพิ่มเติมจากบทความที่ลงพิมพ์ในหนังสือเรื่อง รัฐคดี วิถีโลก เพื่อเป็นเกียรติแก่ ศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์ คำชู ในวาระเกษียณอายุราชการใน ปี พ.ศ. 2553

- ² Icon (รายการทางสถานีโทรทัศน์ซีเอ็นเอ็น) วันเสาร์ที่ 13 กรกฎาคม 2553 เวลา 3.30 – 4.00 น. (เวลาประเทศไทย)
- ³ การมอบของขวัญบรรณการแก่กัน เป็นสื่อแสดงความสัมพันธ์และจุดยืนทางการเมืองของทั้งสองฝ่าย และยังหมายถึง ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจจากรัฐมหาอำนาจไปยังพันธมิตรอื่นๆ
- ⁴ สืบค้นได้จาก : www.oxford.ac.uk. (2553, กรกฎาคม 31)
- ⁵ สืบค้นได้จาก : <http://www.ena.fr/en/accueil.php>. (2553, กรกฎาคม 31)
- ⁶ สืบค้นได้จาก : www.manager.co.th. (2553, กรกฎาคม 31)
- ⁷ สืบค้นได้จาก : http://www.ambafrance-th.org/th/article-imprim.php3?id_article=536. (2553, กรกฎาคม 31)
- ⁸ กลุ่มประเทศ จี 8 ประกอบด้วย คานาดา ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลี ญี่ปุ่น รัสเซีย อังกฤษ สหรัฐอเมริกา สืบค้นได้จาก : <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2010muskoka/delegations.html>. (2553, กรกฎาคม 31)

